

communis est principium individuationis, *Neg.* Materia signata, *Conc.* et *Neg. cons.* (1).

Oppon. 4.º Phantasmata, iuxta Philosophum, se habent ad intellectum, sicut colores ad visum. Atqui visus non abstrahit species universales a coloribus. Ergo nec intellectus.

Resp. Dist. mai. Phantasmata et colores conveniunt in eo, quod causant cognitionem, *Conc.* Quod causant eodem modo, et in eodem genere causae, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Colores sunt causa principalis et proportionata, quae determinat virtutem visivam ad actum visionis, quia cum potentia visiva sit organica, colores habent eundem modum existendi in facultate visiva, ac in materia corporali individuali. Sed phantasma est solum causa instrumentalis et materialis, quia habet diversum modum existendi, ac intellectus, ideoque prout est repraesentatio alicuius singularis obiecti non potest imprimere in intellectum (2).

Oppon. 5.º Quidditas universalis non potest cognosci, nisi cognoscatur relatio unius ad plura. Atqui intellectus directe et primo non cognoscit relationem. Ergo.

Resp. Dist. mai. Universale reflexum, seu quidditas cum intentione universalitatis non potest cognosci sine relatione, *Conc.* Universale absolutum et directum, *Neg.* Nam aliud est cognoscere in suis praedicatis quidditativis naturam communem, et aliud est illam cognoscere prout est, vel esse potest in pluribus, seu cum relatione ad plura. Primum fit actu directo: secundum fieri nequit.

Oppon. 6.º Magis universalis sunt priora secundum naturam, quam minus universalis. Atqui quae sunt priora secundum naturam, sunt minus nota quoad nos. Ergo universaliora non sunt nobis notiora, quam minus universalis.

Resp. Dist. mai. Universaliora sunt priora secundum ordinem generationis, *Conc.* Secundum ordinem dignitatis et perfectionis, *Neg. Contradist. min.* Si sunt priora secundum ordinem generationis, *Neg.* Si sunt priora secundum ordinem dignitatis et perfectionis, *Conc.*

Explico. Solutio difficultatis sic declaratur a S. Thoma: « Duplex est ordo naturae: unus secundum viam generationis et temporis, secundum quam viam ea quae sunt imperfecta et in potentia, sunt priora; et hoc modo magis commune est prius secundum naturam... Alius est ordo perfectionis sive intentionis naturae, sicut actus simpliciter est prior secundum naturam, quam potentia, et perfectum prius est, quam imperfectum; et per hunc modum minus commune est prius secundum naturam, quam magis commune, ut homo, quam animal » (3).

(1) De materia communi et signata cf. S. THOM. loc. cit. ad 2.

(2) Cf. S. THOM. loc. cit. ad 3.

(3) Loc. cit. a. 3; ad 1.

Oppon. 7.º Prius cognoscimus definitum, quam partes definitionis. Atqui universaliora sunt partes definitionis minus universalium. Ergo universaliora non sunt priora in nostra cognitione.

Resp. Dist. mai. Prius cognoscimus definitum, quam partes definitionis secundum quod considerantur relative ut partes definitionis, *Conc.* Secundum quod considerantur absolute et in se, *Neg. Contradist. min.* Universaliora sunt partes definitionis, quae considerari possunt vel absolute, vel ut partes definitionis, *Conc.* Quae considerantur solum ut partes definitionis, *Neg.*

Explico. Totum aliquod definibile, quod est aliqua species coalescens ex genere et differentia, vel comparatur ad partes definitionis prout absolute et in se spectantur, et tunc pars definitionis, quae universalior est quam definitum, prius cognoscitur quam definitum; et sic prius cognoscitur animal quam homo, licet animal sit pars definitionis hominis: vel definitum comparatur ad partes definitionis prout illae partes spectantur relative, nempe ut partes illius definiti; et tunc prius cognoscitur definitum confusa quadam cognitione, et postea cognoscitur quod illa pars universalior et generica sit de ratione illius definiti. Rem sic declarat S. Thomas: « Definitiva, absolute considerata, sunt prius nota quam definitum; alioquin non notificaretur definitum per ea: sed secundum quod sunt partes definitionis, sic sunt posterius nota. Prius enim cognoscimus hominem confusa quadam cognitione, quam sciamus distinguere omnia, quae sunt de hominis ratione » (1).

ARTICULUS III.

AN ET QUOMODO INTELLECTUS NOSTER COGNOSCAT SINGULARIA (2).

QUAESTIO DETERMINATUR. Duo a nobis hactenus constabita sunt, nempe: 1) intellectum nostrum quodammodo se extendere ad omnia, quae habent rationem entis; 2) obiectum proprium et proportionatum ipsius in praesenti statu esse quidditatem rerum materialium abstractam a principiis individuantibus, ideoque universalem. Cum autem supra hoc obiectum sint formae spirituales penitus separatae secundum esse a materia, et maxime Deus; et ex adverso infra intellectum sint formae materiales prout habent esse in materia, sponte sua oritur quaestio, quae investigat quo pacto intel-

(1) I p. loc. cit. ad 3.

(2) De hac re cf. S. THOM. I p. q. 86, a. 1; 4 *Sent.* Dist. 50, q. 1, a. 3; *QQ. DD. De Anima*, a. 20; *De ver. q.* 10, a. 5; *De Anima*, lib. III, lect. 8; cf. etiam CAPREOLUM, I *Sent.* Dist. 35, q. 2, pag. 474-475.

lectus noster ascendat ad intelligendas substantias immateriales, et maxime Deum; et similiter qua ratione descendat ad cognoscenda singularia corporea, quae sunt proprium obiectum virtutis sensitivae. Prima pars controversiae a nobis enodabitur in Metaphysica, quando agemus de cognitione, quam in hac vita mortali habemus de Deo. Secunda pars nunc agitando venit, ut in aperto ponatur, quo pacto intellectus humanus in cognitionem perveniat singularis corpori.

Qua in re illud in primis extra omnem dubitationem versatur, intellectum nostrum neque substantiarum immaterialium, quae supra se sunt, neque singularium materialium, quae sunt infra ipsum, habere propriam cognitionem et conceptum; nam duo contraria, et inter sese pugnantia concurrunt, si adstruitur, aliquid non esse proprium et proportionatum obiectum intellectus nostri, et simul illud esse ab intellectu cognitum conceptu proprio. Ad singulare vero corporeum quod spectat, quo ipsum, prout singulare est, non sit intelligibile in actu, sed solum in potentia, consequenter non potest immutare intellectum ad hoc, ut primo et per se intelligatur. Hinc relate ad hominem, qui est sensitivus una et intellectivus, individuum corporeum est primum et per se cognitum, cum cognitio nostra sensitiva antevertat intellectivam; sed relate ad intellectum minime dici potest, ipsum esse primo et directe cognitum, cum intellectus primo et directe cognoscat universale abstractum a singulari. Quocirca cum aliunde certo constat, intellectum nostrum cognoscere singularia corporea, nam de ipsis propositiones efformat, uti: *Socrates est homo*, consequitur, intellectum indirecte, et per quamdam reflexionem, ut cum Aquinate loquamur, pervenire ad cognoscendum huiusmodi singulare. Quomodo haec doctrina intelligenda sit, sequenti propositione aperietur.

PROPOSITIO.

Intellectus humanus singularia corporea certo cognoscit; non autem ea percipit directe, et per proprium conceptum, sed indirecte, et per quamdam reflexionem seu reditum supra phantasmata, ex quibus naturae universales abstractae fuerunt.

Prob. 1.^a pars, nempe intellectum certo cognoscere singularia. Intellectus noster, uti innuimus, de singularibus innumera enuncibilia efformat, et ipsis naturam aliquam communem attribuit. Atqui hoc fieri neutiquam posset, nisi eadem facultas cognosceret utrumque terminum enuncibilibus, nempe subiectum singulare et praedicatum commune. Ergo intellectus cognoscit singulare. Et revera impossibile foret, iudicium ferre sive convenientiae sive discrepantiae, id estcernere relationem inter duos terminos, nisi termini per eandem

facultatem cogniti essent. Rem ita dilucide notavit S. Thomas: «Sicut supra dictum est, quia non possemus sentire differentiam dulcis et albi, nisi esset una potentia sensitiva communis, quae cognosceret utrumque; ita etiam non possemus cognoscere comparationem universalis ad particulare, nisi esset una potentia, quae cognosceret utrumque. Intellectus igitur utrumque cognoscit, sed *alio et alio modo*» (1).

Quod autem intellectus non cognoscat singularia directe et per propriam speciem, in promptu est ex superiori articulo, si rite intelligatur, quid sit cognoscere aliquid per propriam speciem. Hoc evidenter evadet consideranti, speciem propriam et repraesentativam singularis corpori neque posse causari a sola re sensibili, quae non potest imprimere in intellectum, neque a re sensibili elevata per actionem intellectus agentis, quia tunc produceretur species seu similitudo naturae universalis. Quam ad rem sophisma incurrit, qui ex eo quod intellectus cognoscit singulare, concludit, illud cognoscere per propriam speciem; fit enim transitus a re, quae cognoscitur ad modum, quo cognoscitur, quod vocari solet sophisma accidentis. Insuper si haec ratio valeret, tunc ex eo quod intellectus humanus cognoscit Deum, concludendum foret, ipsum cognoscere Deum per propriam speciem seu conceptum, quod est plane absurdum.

Prob. 2.^a pars, nempe intellectum cognoscere singularia indirecte, et per quamdam reflexionem supra phantasmata. Cum enim intellectus noster neque aliquid de novo intelligere possit, neque cognitione iam acquisita uti valeat sine conversione ad phantasma (2), per reditum ad phantasma, quod est repraesentativum rei singularis, cognoscit quidditatem universalem prout est natura quaedam in singulari existens; et sic mediante sensu et imaginatione perfectam rerum cognitionem acquirit.

Quomodo autem hoc perficiatur, sic ductu Angelici Praeceptoris declarari potest. Quandoquidem intellectus accipere nequeat propriam speciem et similitudinem individui materialis, quae non abstrahit ab *hic et nunc*, per speciem naturae universalis quasi argumentando devenit in cognitionem individui; nimirum concipiendo hominem, et concipiendo communem rationem individui seu singularitatis, deducit, debere esse in natura aliquid singulare, in quo universale ab ipso conceptum subsistit, et hoc singulare esse praecise illud, quod repraesentatur a phantasmate. Sic per quamdam reflexionem ad phantasmata indirecte cognoscit singularia. Diximus per quamdam reflexionem, tum quia vera et propria reflexio tunc habetur, cum aliqua facultas revertitur supra proprium actum, non supra actum alterius facultatis, tum vel maxime quia intellectus non redit super phantasma, ut intelligat sim-

(1) De Anima, lib. III, lect. 8.

(2) Cf. S. THOM. I p. q. 84, a. 7.

gulare in ipso representatum, sed ut argumentando cognoscat quidditatem universalem et abstractam ab ipso intellectam, esse praecise eam, quae subsistit in singulari representato per illud phantasma, a quo abstracta fuit species intelligibilis. Ut autem haec sane difficilis et abscondita doctrina uberius illustretur, placet recitare ipsa verba S. Thomae: « Anima cum est corpori coniuncta non cognoscit nisi per formas a rebus acceptas, et ideo per potentiam illam cognoscitivam, in qua formae a rebus omnino immaterialiter recipiuntur, directe singularia non cognoscit, sed solummodo per potentias organici affixas; sed indirecte et per quamdam reflexionem etiam per intellectum, qui organo non utitur, cognoscit singularia; prout igitur ex obiecto redit ad cognoscendum suum actum, ex quo actu redit in speciem, quae est intelligendi principium; et ex ea redit ad considerandum phantasma, a quo species huiusmodi est abstracta; et sic per phantasma singulare cognoscit » (1).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Intellectus non potest cognoscere compositionem, quin cognoscat extrema compositionis. Atqui intellectus cognoscit hanc compositionem: *Socrates est homo*, cuius subiectum est singulare. Ergo intellectus cognoscit singulare.

Resp. Dist. mai. Quin cognoscat extrema compositionis vel per propriam speciem vel per speciem alterius, *Conc.* Semper per propriam speciem, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Aequivocatio in difficultate, uti notavimus, in hoc versatur, quod male permiscetur cognitio singularis cum modo illud cognoscendi. Ultra fatemur, et omnes fateri coguntur, singularia esse cognita a nostro intellectu; secus enim de rebus existentibus, et quae ad usum vitae nobis necessariae sunt, nihil aliud sciremus, quam id quod cognoscunt animantia bruta, quae naturae instinctu feruntur ad quaerenda utilia et bona, et ad fugienda noxia et inutilia. Sed ex hoc per-

(1) 4 *Sent. Dist. 50, q. 1, a. 3*; cf. etiam *QQ. DD. De ver. q. 10, a. 5*, ubi S. Doctor explicat quomodo mens se immiscet singularibus dupliciter, secundum quod vel motus a rebus terminatur ad animam, vel vicissim ab anima terminatur ad res. Quare mirabile prorsus est, Franciscum Sylvium S. Thomae interpretem, in *Com. ad 1 p. q. 86, a. 1*, haec scripsisse: « Ut autem certa ab incertis separentur; certo tenendum est, quod intellectus humanus etiam in praesenti rerum statu cognoscit singularia rerum materialium per se seu per suum proprium actum: quod vero illa solum indirecte cognoscat, est probabile ». Nimirum, si haec Sylvi assertio vera esset, tota doctrina Aristotelis, S. Thomae, et posteriorum Scholasticorum de origine cognitionis nostrae intellectivae, de intellectu agente, de universalibus, naturali subducto fundamento, mole sua corrueret, uti consideranti facile apparebit!

peram admodum concluditur, nos cognoscere singularia conceptu proprio et directe, nempe per speciem quam intellectus ab ipso singulari accipit, cum singulare non sit actu intelligibile, ideoque non possit causare speciem in nostro intellectu. Quare si intelligitur, debet intelligi mediante specie obiecti proprii et directi, idest universalis; nam generatim species obiecti proprii est medium, quo intellectus intelligit ea, quae sunt vel supra vel infra ipsum; et sic per species rerum visibilibus ascendimus ad res invisibiles cognoscendas.

Oppon. 2.º Intellectus intelligit proprium actum. Atqui actus intellectus est singularis. Ergo intellectus intelligit singularia.

Resp. Dist. mai. Intelligit proprium actum, qui est separatus ab organo, ideoque spiritualis, *Conc.* Qui est organo immixtus, *Neg. Contradist. min.* Actus intellectus est singularis et materialis, *Neg.* Est singularis et immaterialis, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Ratio cur intellectus non intelligat singulare, non est eius singularitas, sed eius materialitas, ideoque si singulare est immateriale, potest ab intellectu cognosci, dummodo sit ipsi praesens, uti contingit in actibus eius. Ad rem Aquinas: « Singulare non repugnat intelligi in quantum est singulare, sed in quantum est materiale, quia nihil intelligitur, nisi immaterialiter. Et ideo si sit aliquid singulare et immateriale sicut est intellectus, hoc non repugnat intelligi » (1).

Oppon. 3.º Obiectum debet praecedere actum potentiae. Atqui universale non praecedit actum intellectus, sed eius abstractionem consequitur. Ergo intellectus directe non intelligit naturam universalem, sed singularem.

Resp. Dist. mai. Obiectum debet praecedere potentiam passivam, quae ab ipso immutatur et actuatur, *Conc.* Potentiam activam, a qua immutatur, *Subdist.* Ut movens et immutans, *Neg.* Ut terminus et materia, *Conc. Contradist. min.* Non praecedit actum intellectus formaliter intelligentis, *Neg.* Non praecedit actum intellectus aliquid efficientis, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Obiectum debet semper praecedere aliquo modo facultatem quae ad ipsum ordinatur a natura: sed facultates diversimode comparantur ad obiectum, prout sunt potentiae activae vel passivae. Si enim sunt passivae, comparantur ad obiectum tanquam ad immutativum, seu ad formam, seu ad actum: si ex adverso sunt activae, ad ipsum comparantur tanquam ad terminum et materiam. Iam vero intellectus noster relate ad suum obiectum invenitur in duplici differentia potentiae activae et passivae: hinc distinctio illa intellectus agentis et intellectus possibilis, de qua loquimur suo loco (2).

(1) 1 p. q. 86, a. 1 ad 3.

(2) Cf. S. Thomae *QQ. DD. De ver. q. 10, a. 6.*

Oppon. 4.º Intellectus abstrahit universale a singulari. Iamvero universale non potest abstrahi ab eo quod est ignotum. Ergo intellectus cognoscit singulare.

Resp. Dist. mai. Intellectus abstrahit universale a singulari abstractione naturali, *Conc.* Abstractione voluntaria, *Neg.* *Contradist. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Cum quaelibet facultas necessario et ex sua natura ferat in proprium obiectum, intellectus potest naturaliter ferri in essentiam universalem, quae subsistit in singulari corporeo, non cognitibus conditionibus individuandis, quae non sunt eius obiectum. Aliquid huius simile videmus contingere in sensu. Visus enim, cognoscendo suum obiectum, abstrahit colorem pomi ab eius sapore, quem nullo modo cognoscere potest. Ex adverso si abstractio est voluntaria, nempe si volumus potius considerare unum, quam alterum, in hoc casu non abstrahitur aliquid ab ignoto.

Oppon. 5.º Illud quod fieri potest per virtutem inferiorem, a fortiori fit per virtutem superiorem. Atqui singulare cognoscitur a sensu. Ergo et ab intellectu.

Resp. Dist. mai. Fit per virtutem superiorem, eodem modo, *Neg.* Nobiliori modo, *Conc.* *Contradist. min.* Sensus cognoscit singulare, modo imperfeiori, *Conc.* Eodem modo ac intellectus, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Quod sensus cognoscat singulare directe et per se, hoc ortum ducit ab imperfectione istius virtutis cognoscitivae, quae per se non cognoscit, nisi exteriora accidentia rerum. Contra ex perfectione facultatis intellectivae, quae non est alligata organo corporali, procedit, quod intellectus non cognoscat primo et per se singularia sensibilia, sed essentias universales, et in universali per conversionem ad phantasma percipiat singularia; et sic intellectus penetrat intimam naturam speciei, quae est in individuis. Haec ratio cognoscendi singularia longe antecedit modum cognoscendi virtutis sensitivae (1).

Oppon. 6.º Universale est cognitione posterius. Atqui si est posterius cognitione, supponit ante se cognitionem singularis. Ergo intellectus cognoscit singulare.

Resp. Dist. mai. Est posterius cognitione relate ad hominem, qui praeditus est sensu et intellectu, *Conc.* Relate ad intellectum, *Subdist.* Universale relativum, logicum, et reflexum, *Conc.* Universale absolutum, metaphysicum, et directum, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Si considerantur omnes potentiae cognoscitivae hominis, primum quod ab homine cognoscitur per sensum, est singulare, a quo intellectus abstrahit essentiam universalem, quae neque excludit, neque includit singularia. Sed si spectatur cognitio intellectus, homo prius cognoscit absolute naturam universalem: ut autem illi naturae attri-

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 86, a. 1 ad 4; *QQ. DD. De ver.* q. 10, a. 5 ad 5.

buat intentionem universalitatis, quod est habere universale reflexum, praesupponitur cognitio singularium, quia illa natura debet considerari cum ordine ad plura singularia, in quibus est, vel esse potest.

Oppon. 7.º Intellectus practicus dirigit ad agendum. Atqui actus versantur circa singularia. Ergo intellectus cognoscit singularia.

Resp. Dist. mai. Intellectus practicus dirigit ad agendum per cognitionem universalem applicatam singularibus, mediante cogitativa, quae est collativa intentionum particularium, *Conc.* Immediate per cognitionem singularis ab ipso habitam, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Rem ita acu tangit Doctor Angelicus: « Electio particularis operabilis est quasi conclusio syllogismi intellectus practici. Ex universali autem dispositione directe non potest concludi singularis, nisi mediante aliqua singulari propositione assumpta. Unde universalis ratio intellectus practici non movet, nisi mediante particulari apprehensione sensitivae partis » (1). Haec doctrina ducta est ab Aristotele, qui (*De Anima*, lib. III, text. 58) eleganter explicat, quomodo mens se immiscet singularibus in ordine practico; nam motus ab anima procedit ad res, ideoque sententia universalis applicanda est ad singularem actum. Res declaratur exemplo. Sit sententia universalis: *honorandi sunt parentes*: haec sententia non posset ordinari ad peculiarem actum, nisi ipsi applicetur, mediante ratione particulari, quae dicitur *cogitativa*, et fiat quodammodo syllogismus in hunc modum. *Parentes sunt honorandi. Sed Petrus est meus pater. Ergo ego debeo honorare Petrum.* Audi S. Thomam: « Universalem sententiam, quam mens habet de operabilibus, non est possibile applicari ad particularem actum, nisi per aliquam potentiam mediam apprehendentem singulare; ut sic fiat quidam syllogismus, cuius maior sit universalis, quae est sententia mentis; minor autem singularis, quae est applicatio particularis rationis; conclusio vero electio singularis operis » (2).

ARTICULUS IV.

QUOMODO ANIMA COGNOSCAT SEIPSAM (3).

QUAESTIO DETERMINATUR. Cum obiectum proprium intellectus nostri in praesenti statu sit essentia rerum materialium abstracta a sensibili representatione, patet, animam non cognoscere se ipsam immediate, scientiamque nostram non posse incipere a cognitione

(1) I p. q. 86, a. 1 ad 2.

(2) *QQ. DD. De ver.* q. 10, a. 5.

(3) De hac re disserit S. THOM. I p. q. 87, a. 1; *QQ. DD. De ver.* q. 10, a. 8.

principii intelligentis, tamquam a primo cognito. Hoc, quod tum ratione mox prolata, tum evidenti experientia apertissimum est, negatum fuit a Cartesio eiusque adstipulatoribus, qui postquam subverterint unionem substantialem animae cum corpore, et docuerint, animam esse substantiam perfecte in se subsistentem, congruenter huic doctrinae professi sunt, animam actu cognoscere seipsam per suam propriam essentiam; ideoque omnem nostram cognitionem exordia ducere a conscientia, idest ab actu animae seipsam cognoscentis, vel, ut ipsi dicitant, a cognitione principii cogitantis. Etenim si anima in se complete subsisteret, neque esse suum corpori communicaret, eius immaterialitas et intelligibilitas gemina et par esset immaterialitati et intelligibilitati Angelorum, et consequenter sicut Angeli immediate et per essentiam sese cognoscunt, sic anima sese cognosceret, idest suam propriam essentiam intueretur (1).

Quare novatae philosophiae sectatores, qui iuxta rectam naturalemque philosophandi rationem debuissent ex propriis operationibus colligere et cognoscere tum naturam humanam, tum naturam animae intellectivae, quae est pars naturae humanae, ordinem a natura statutum praepostere inverterunt. Sic de anima arbitrari libitque suo decernentes, talem animae humanae cognitionem contra rem et veritatem attribuerunt, qualem evidens experientia et ipsa ratio docent esse falsam et commentitiam. Cum autem ipsa novatorum philosophandi principia essent ad libitum efficta, naturali quodam itinere progressi sunt ad propugnandas doctrinas inter se vehementer oppositas; et sic divisi sunt in duas philosophantium familias, quorum alteri in sensismum prolapsi sunt, et tum sensui, tum intellectui organa concesserunt, alteri tum intellectum, tum sensum ab organo separaverunt, et in quendam idealismum, et scepticismum inciderunt.

Nos ergo in praesenti controversia, quae per se est illustris et aperta, sed a novatoribus obscurata, vestigia prememus Aristotelis et S. Thomae, et tum admonendo, tum argumentando, tum sophismata dissolvendo, illud in tuto ponemus, quod in dubium nisi per summam opinandi licentiam vocari non potest; nimirum animam nostram actu non cognoscere seipsam immediate et per suam essentiam, sed solum mediate, arguendo ad operationibus ad quidditatem.

Duplex animae cognitio. Ut omni aequivocationi praecludatur aditus, distinguendum est cum S. Thoma inter duplicem cognitionem, quam anima actu habere potest de seipsa. Prima cognitio versatur circa animae existentiam; secunda percipit animae essentiam, ita ut per primam cognoscamus, an anima sit, per secundam autem percipiamus, quid sit anima. Prima statim et evidenter ex operationibus concluditur; ad secundam requiritur longa et subtilis inquisitio. Circa

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 87, a. 3.

primam nullum inter homines possibile est dubium; circa secundam habentur plurimi errores et dubitationes philosophorum. Insuper prima cognitio est naturalis, et omnibus communis; secunda est scientifica, et ad paucos pertinens. Tam vero sive agatur de prima sive de secunda cognitione, dicendum omnino est, animam neque cognoscere suam essentiam neque suam existentiam immediate, sed utramque ex propriis operationibus argumentando colligere.

De duplici animae cognitione proxime commemorata sic dilucide disserit S. Thomas: « Notandum est quod de anima duplex cognitio haberi potest ab unoquoque. Una quidem, quae uniuscuiusque anima se tantum cognoscit, quantum ad id, quod est ei proprium; et alia, quae cognoscitur anima, quantum ad id, quod est omnibus animabus commune. Illa enim cognitio, quae communiter de omni anima habetur, est quae cognoscitur animae natura: cognitio vero, quam quis habet de anima, quantum ad id quod est sibi proprium, est cognitio de anima secundum quod habet esse in tali individuo; unde per hanc cognitionem, cognoscitur *an est anima*, sicut cum aliquis percipit, se habere animam; per aliam vero cognitionem scitur, *quid est anima*, et quae sunt per se accidentia eius » (1).

Philosophorum sententiae. Circa modum cognoscendi quidditatem animae, philosophi ad rem quod attinet, facile concordant; nam sive illi qui recte, sive illi qui perperam de animae natura philosophantur, omnes ex animae operationibus suam opinionem suadere nituntur. Verum de alia cognitione pugnant inter se et diversa sentiunt. Aristoteles quippe et post eum poliores Scholastici, inter quos sufficit nominare B. Albertum Magnum, et S. Thomam, docent, animam nostram non cognoscere immediate et directe suam existentiam, neque proprios actus, sed per reditum supra directam cognitionem attingere immediate actum, et per actum arguere suam existentiam. Cartesiani ex opposito tuentur, animam immediate et per suam essentiam cognoscere, se esse, et ex hac cognitione, tamquam ex primo cognito, seu principio et fundamento, progredi ad omnes alias veritates acquirendas, ita ut primum philosophandi principium sit cognitio existentiae principii cogitantis. Demum tertia quaedam sententia concordat cum Aristotele, et S. Thoma in eo quod doceat, animam non cognoscere seipsam, nisi per suum actum; hoc autem perperam explicat, decernendo, eundem actum reflexum animae attingere simul actum directum cum substantia animae, idest attingere animam per actum directum modificatam. Sic huius sententiae assertores putant vitare omnia incommoda Cartesianae doctrinae; sed in hoc omnino frustra sunt, nam cognitio illa licet reflexa, esset tamen immediata, utpote terminata ad ipsam substantiam animae. Ad veram ergo doctrinam vindicandam, hanc statuimus propositionem.

(1) QQ. DD. De ver. q. 10, a. 8.

PROPOSITIO.

Anima humana neque suam naturam neque suam existentiam cognoscit immediate et per suam essentiam; sed utramque ex propriis operationibus argumentando concludit; ita tamen ut existentia naturaliter cognoscatur, essentia vero inquisitione et arte.

Prob. 1.^a pars. Quod anima non cognoscat immediate suam essentiam seu naturam, hoc patet tum ratione, tum experientia. Et primo quidem cognitio illa esset intuitiva et perfectissima, ideoque nullus error possibilis esset circa naturam animae; nam quae prima sunt in cognitione, oportet esse notissima, uti sapienter docet S. Thomas. Deinde patet ex ipsa experientia; nemo enim experitur, se videre naturam animae suae, sed ineluctabile testimonium conscientiae omnino contrarium proclamat.

Prob. 2.^a pars, nempe animam non cognoscere immediate suam existentiam. Siquidem si rite vocabula intelliguntur, statim apparet, immediatam seu intuitivam cognitionem existentiae dari non posse, quin simul cognoscatur et menti clarissime appareat ipsa essentia animae. Iam vero anima suam essentiam non videt intuitive. Ergo neque intuitive videre potest suam existentiam. Tunc enim possumus existentiam alicuius rei clare et definite cognoscere, quin clare cognoscamus eius essentiam, sed solum indeterminate et confuse, cum argumentando ab effectu, vel ab alio medio cognito, quod cum re connexionem habet, deducimus, aliquid existere, licet eius naturam non cognoscamus, nisi confuse et indeterminate; et ita ulterius discurrendo et inquirendo, per naturam effectus progredimur ad naturam causae perfectius imperfectius cognoscendam. Sic intelligitur cur quaestio, *an sit res*, antevertere debeat quaestionem, *quid res sit*. Quae duae quaestiones separari non possent, si intellectus immediate et intuitive videret rei existentiam. Ceterum ipsa experientia, quae monet, animam non videre immediate suam essentiam, eodem pacto docet, ipsam non videre suam existentiam. Quisque enim sibi conscius est, se, ex eo quod intelligit, cognoscere adesse in seipso animam intellectivam, de qua nihil suspicatus fuisset, nisi sese intelligere deprehendisset. Quare merito S. Thomas sic disserit: «Quantum ad actuale cognitionem, qua aliquis considerat, se in actu animam habere; sic dico, quod anima cognoscitur per actus suos. In hoc enim aliquis percipit, animam habere et vivere et esse, quod percipit, se sentire et intelligere, et alia huiusmodi vitae opera exercere: unde dicit Philosophus (*Ethic. lib. IX, cap. IX*): *Sentimus autem quoniam sentimus, et intelligimus quoniam intelligimus; et quia hoc sentimus, intelligimus quoniam sumus*. Nullus autem percipit, se intel-

ligere, nisi ex hoc quod aliquid intelligit; quia prius est intelligere aliquid, quam intelligere, se intelligere: et ideo pervenit anima ad actualiter percipiendum, se esse, per illud quod intelligit vel sentit» (1).

Confir. Ratio autem a priori in eo reponenda est ex parte animae, quod anima, licet in se spiritualis; tamen in statu unionis non est secundum esse separata a materia, cum sit actus corporis; ideoque in tali concreta existentia non potest, ut forma intelligibilis, esse principium determinativum intellectus ad intelligendum, et sic non potest immediate cognosci ab intellectu. Cum autem immediatum obiectum intellectus nostri sit essentia rerum materialium abstracta a sensibilibus, intellectus factus in actu per speciem huius essentiae representativam intelligit suum intelligere seu suam operationem, quae est actu intelligibilis; verum in illa operatione non intuetur animam, nam non fuit actuatus ab anima; et cum hoc non videat, nihil ei reliquum est, nisi ut deducat ex operatione existere principium quoddam illius operationis, quod dicitur anima intellectiva. Quare S. Thomas loquens de triplici intellectu, nempe de divino, qui est ipsum suum intelligere; de angelico, qui licet non sit suum intelligere, tamen habet pro primo obiecto sui intelligere suam essentiam; de humano autem haec habet: «Est alius intellectus, scilicet humanus, qui nec est suum intelligere, nec sui intelligere est obiectum primum ipsa eius essentia, sed aliquid extrinsecum, scilicet natura materialis rei. Et ideo id quod primo cognoscitur ab intellectu humano est huiusmodi obiectum, et secundario cognoscitur ipse actus quo cognoscitur obiectum; et per actum cognoscitur ipse intellectus cuius est perfectio ipsum intelligere» (2).

Prob. 3.^a pars, nempe animam naturaliter cognoscere suam existentiam, inquisitione et arte suam essentiam. Ea enim dicuntur naturaliter cognosci, quae a nullo homine usum rationis habente ignorantur; et vicissim illa dicuntur cognosci per inquisitionem et artem, quae ignorantur ab illis, qui inquisitionibus scientificis minime operantur navant, quaeque addiscuntur pedetentim et per gradus, nempe procedendo a cognitione imperfecta ad perfectam. Atqui omnes homines sciunt, se habere animam; contra pauci admodum cognoscunt, quid sit anima. Insuper in prima cognitione nullus errat; in secunda plurimi a veritate aberrant. Ergo prima cognitio est naturalis, altera scientifica, nempe inquisitione parta. Hoc idem proportionaliter dicitur de cognitione Dei, ita ut quidam SS. Patres affirmant, cognitionem existentiae Dei esse nobis innatam, nempe naturalem, utpote ex principiis evidentissimis nullo negotio deductam.

(1) QQ. DD. De ver. q. 10, a. 8.

(2) I p. q. 87, a. 3.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º Anima humana est per essentiam intelligibilis, utpote immaterialis, et insuper est intellectiva. Iam vero, posita unione intelligibilis cum intellectu, resultat intellectio. Ergo anima humana seipsam immediate cognoscit.

Resp. Dist. mai. Anima humana est natura sua intelligibilis, si spectatur in se et separata a corpore, *Conc.* Si spectatur prout est unita corpori, cui communicat suum esse, *Subdist.* Est intelligibilis in actu, *Neg.* In potentia, *Conc.* et *Neg. cons.*

Explico. Anima humana utpote spiritualis et forma in se subsistens, si consideratur in se, est intelligibilis in actu, cum intelligibilitas sequatur immaterialitatem seu independentiam a materia. Verum cum anima non sit subsistens in specie completa, substantialiter unitur corpori seu materiae ad efformandam speciem completam, quae est natura humana: hinc sequitur, esse animae corpori coniunctae non posse dici separatam a materia, cum anima sit actus substantialis materiae, quacum copulatur in unitatem naturae et personae. Quare anima quamdiu est unita corpori, non est intelligibilis in actu, sed solum in potentia, et consequenter non potest actuare intellectum ad hoc ut intelligatur; unumquodque enim intelligitur secundum quod est actu. Quidquid ergo sit de modo quo anima separata seipsam intelligit, certum omnino est, in statu unionis intellectum propter rationem nuper explicatam non posse immediate cognoscere seu intueri animam; et haec ratio maximum robur nanciscitur ab experientia ipsi luculenter suffragante. Remanet ergo ut anima seipsam cognoscat per suas operationes, nempe per cognitionem discursivam, quae ab uno cognito ad aliud procedit, seu ab effectu et principiatio arguit ad causam et principium.

Oppon. 2.º Illud quod cognoscitur est obiectum cognoscitivae virtutis. Atqui actus differt ab obiecto. Ergo intellectus non potest cognoscere suum actum.

Resp. Dist. mai. Cognitum est obiectum intellectus, ita ut extendatur ad omne ens et verum, et consequenter etiam ad actum intellectus, *Conc.* Ita ut limitetur ad aliquod ens, *Neg. Contradist. min.* Actus distinguitur ab obiecto, ita ut non possit esse obiectum alterius actus, *Neg.* Ita ut possit terminare alium actum, *Conc.*

Explico. Solutio patet, nam, uti notat S. Thomas, obiectum intellectus est commune quoddam, scilicet ens et verum, sub quo comprehenditur etiam ipse actus intelligendi. Unde intellectus potest suum actum cognoscere, sed non primo; quia nec primum obiectum intellectus nostri secundum praesentem statum est quodlibet ens et

verum, sed ens et verum consideratum in rebus materialibus, ex quibus in cognitionem omnium aliorum devenit (1).

Oppon. 3.º Si intellectus posset novo actu cognoscere actum suum, posset etiam tertio actu cognoscere secundum, et sic in infinitum. Atqui potentia finita non potest procedere in infinitum. Ergo intellectus non potest actum suum intelligere.

Resp. Dist. mai. In hac hypothesi intellectus procederet in infinitum actu, *Neg.* In infinitum potentia, *Conc. Contradist. min.* Potentia finita non potest procedere in infinitum actu, *Conc.* In infinitum potentia, *Neg.* et *Neg. cons.*

Explico. Ad intelligendum actum intellectus sane requiritur novus actus; nam, uti notat Angelicus, ipsum intelligere humanum non est actus et perfectio naturae intellectae, ut sic possit uno actu intelligi natura rei materialis, et ipsum intelligere, sicut uno actu intelligitur res cum sua perfectione. Unde alius est actus, quo intellectus intelligit lapidem, et alius est actus, quo intelligit, se intelligere lapidem, et sic deinde. Nec est inconveniens intellectum esse infinitum in potentia (2).

Oppon. 4.º Sicut se habet sensus ad suum actum, ita intellectus ad suum. Atqui nullus sensus sentit suum actum. Ergo nec intellectus intelligit suum.

Resp. Dist. mai. Sensus in quibusdam convenit cum intellectu in ordine ad actum, *Conc.* Convenit in eo quod sensus aequae ac intellectus redire possit supra actum suum *Neg. Conc. min.* et *Neg. cons.*

Explico. Sensus in eo inter alia per ordinem ad suum actum maxime differt ab intellectu, quod sensus suum proprium actum attingere nequeat; cum contra intellectus supra actum suum reditione completa revertatur. Nam, uti scite argumentatur Aquinas, sensus proprius sentit secundum immutationem materialis organi a sensibili exteriori. Non est autem possibile, quod aliquid materiale immutet seipsam; sed unum immutatur ab alio; et ideo actus sensus proprii percipitur per sensum commune. Sed intellectus noster non intelligit per materialem immutationem organi, et ideo non est simile (3).

Oppon. 5.º Si intellectus cognoscit actum suum, tunc actus debet esse forma suspisius. Atqui hoc repugnat, cum forma sit simplicior eo cuius est forma. Ergo.

Resp. Dist. mai. Idest actus debet se habere ad modum formae, ita ut a subiecto distinguatur secundum rationem intelligibilem, *Conc.* Debet proprie esse forma realiter distincta a subiecto, *Neg. Contradist. min.* et *Neg. cons.*

(1) Cf. S. THOM. I p. q. 87, a. 3 ad 1.

(2) Cf. S. THOM. loc. cit. ad 2.

(3) Cf. S. THOM. loc. cit. ad 3.

Explico. Cum actus intellectus sit intelligibilis et virtuti cognoscitivae maxime praesens, non eget aliquo informari ad hoc ut intelligatur, sed ipse quodammodo se habet ad modum formae, quatenus eadem realitas actus sit et id quod intelligitur, et id quo intelligitur. Hoc autem locum habet in omnibus, quae cognoscuntur per essentiam, et non per similitudinem, ita ut praepositio *per* indicet medium cognitionis, nempe quo res cognoscitur. Sic pro intellectu angelico se habet essentia relate ad cognitionem suipsius, et ideo dicitur Angelus cognoscere suam essentiam per seipsam. Quare, scite admodum simili difficultati sic occurrit Aquinas: « Cum mens intelligit seipsam, ipsa mens non est forma mentis, quia nihil est forma suipsius; sed se habet per modum formae, in quantum ad se sua actio terminatur, qua seipsam cognoscit » (1).

Oppon. 6.º In his quae sunt separata a materia idem est id quod intelligit, et quo intelligitur, ut ait Philosophus (*De Anima*, lib. III, text. 15). Atqui anima est immaterialis. Ergo anima intelligit se per suam essentiam.

Resp. Dist. mai. In his quae sunt omnino separata a materia, *Conc.* In his quae licet non comprehendantur a materia, tamen sunt actus materiae, *Neg. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Responso patet ex solutione primae difficultatis. Verbum autem Philosophi intelligendum est de intellectu, qui est omnino separatus ab organo, ideoque factus in actu per speciem a rebus materialibus abstractam intelligit se immediate (2).

(1) *QQ. DD. De ver. q. 10, a. 8 ad 16.*

(2) *Cf. S. THOM. QQ. DD. De ver. q. 10, a. 8 ad 3 in contrarium.*

QUAESTIO IV.

*De operatione intellectiva seu de origine et natura
nostrarum idearum.*

CONTINUATIO RERUM. Doctrina a nobis proxime explicata de proportionato obiecto, seu de proprio intelligibili intellectus nostri, quod facultatem nostram intellectivam rite discernit, tum a potentia sensitiva, tum ab intellectu Angelorum, viam parat ad aliam quaestionem, quae versatur circa ortum, causas, et naturam intellectionis nostrae. Cum enim intellectus noster intrinsece immutari debeat, ut de intelligente in potentia fiat intelligens actu, inquirendum iure venit, quatenus sint causae efficientes et quatenus sit natura illius formae actuantis intellectum ad hoc ut ipse actu obiecta intelligibilia cognoscat. Sic per hanc inquisitionem, quantum rei difficultas patitur, comperita nobis erit natura cognitionis nostrae intellectivae. Forma quae intellectum determinat ad actu intelligendum, dicitur species intelligibilis seu idea; unde quaestio de origine intellectionis nostrae, seu de causis, quae in nostro intellectu producant formam vel speciem, per quam actu intelligit, a recentibus nuncupari solet de origine idearum.

Quae quaestio cum maximi momenti sit, utpote nobilissimam operationem hominis attingens, maximaeque simul difficultatis, propter similitudinem cognitionis nostrae intellectivae cum cognitione sensitiva, et cum intellectione Angelorum; nil mirum si ad eam solvendam omnium temporum philosophi studium ingeniumque contulerint, et in ea enucleanda diversas admodum oppositasque sententias amplexati sint. Nos ergo in hac perabscondita difficilique controversia, ut ordine ac via procedamus, primum determinabimus naturam proprietatesque ideae; deinde varia philosophorum placita de proposito problemate expendemus; et demum doctrinam peripatetico-scholasticam proponemus ac vindicabimus.

ARTICULUS I.

DE NATURA ET PROPRIETATIBUS IDEAE (1).

QUAESTIONIS PRAESTANTIA. Quaestio quae versatur circa naturam, proprietates, et munera ideae est tantae excellentiae ac nobilitatis, ut S. Augustinus affirmare non dubitaverit, sapientis nomen

(1) De hac materia disserit S. THOM. 1 p. q. 15; *QQ. DD. De ver. q. 3; 1 Sent. Dist. 36, q. 2, a. 2 et 3.*